

Türküstan

www.turkustan.az

1918-ci il Azərbaycan xalqının ən ziddiyətli tarixi dövrlərindən hesab etmək olar. Mart soyqırımları fonunda Azərbaycan xalqı öz müstəqil Cümhuriyyətini elan etmişdi. Həmin dövrlərdə Türkiyə Azərbaycanda sülh yaratmaq məqsədi ilə ermənilərlə danışıqlar aparırdı. Ermənilər isə İrəvan şəhərini onlara paytaxt kimi verilməsini tələb edirdilər.

Daşnakların lideri Andranik Ozanyanın Türkiyənin Şərqi Anadolu hissəsində məğlubiyyətə uğrayaraq çıxarılmış qoşunları Azərbaycan ərazisinə daxil olmuşdu. Azərbaycanın yeganə müttəfiqi olan Türkiyə özü çox ağır durumda idi. Belə bir dövrdə Azərbaycanın ən layiqli övladları öz könüllü dəstələrini yaradaraq doğma yurdlarının müdafiəsinə qalxdılar. Belə şəxsiyyətlərdən biri də Şərur-Dərələyəz qəzasında yerləşən Çivə taborunun komandanı, xalq qəhrəmanı Balo bəy Vəkilov idi. Həmin vaxtı onun cəmi 20 yaşı var idi.

Şərur-Dərələyəz qəzasının naibi Həsənəli Sultan Vəkilovun

Əşrəf bəy, Kərbəlayi Firudin bəy vəkilovlar və kənd əhalisi ermənilərə qarşı vuruşurdu. Qüvvələrin qeyri-bərabər olmasına baxmayaraq, kəndin camaatı igidliliklə vuruşur, ermənilərin bütün hücumlarını dəf edir, onlara sarsıdıcı zərbələr vururdu. Döyüşlərdə Balo bəy xüsusilə şücaət göstərirdi. O, həm də mahir atıcı idi. Müasirləri "Balo bəy abbasını göydə vurur" - deyərək onu atıcılıqda xüsusi bacarığı olduğunu qeyd edirdilər.

Ermənilərin hücumlarından birində Balo bəy və Kərbəlayi Əşrəf bəy öz döyüş dostları ilə birlikdə böyük bir kötüyün içini oyub oraya çoxlu miqdarda barıt doldururlar. Sonra həmin kötüyü partladır. Ermənilər gurultunu

geri çəkilməli olur. Balo bəy Vəkilov və Çivə müdafiəçiləri də Naxçıvanın bütün əhalisi ilə birlikdə Arazın o tayına - Cənubi Azərbaycana üz tutur.

Yeri gəlmişkən onu da qeyd edək ki, mərhum tarixçi alim Əli Əliyev özü bu hadisələrin canlı şahidi olmuş və "Biz əzablı bir

23 aylıq Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hakimiyyətinə 1920-ci ilin aprelin 28-də son qoyuldu, Azərbaycan Sovet hakimiyyəti quruldu. Sonra Naxçıvan da sovetləşdi. 1923-cü ildə imperiya siyasətinin və yerli bolşeviklərin köməyi ilə əhalisi yalnız Azərbaycan türklərindən

karlığa görə həbsinə nail olurlar. Məhkəmə hətta Balo bəy haqqında ölüm hökmü çıxarır, lakin hökm icra edilmir. Balo bəy iki il həbsdə olur. Sonra isə Naxçıvan MR Nazirlər Sovetində işləyən əmisi oğlu İlyas Vəkilovun köməyi ilə həbsdən azad olur.

Andranikə qarşı vuruşan xalq qəhrəmanı Balo bəy Vəkilov

Balo bəy Vəkilov 1982-ci il tarixdə Naxçıvan şəhərində vəfat edib.

Balo bəy Vəkilov Kəngərli nəslinin nümayəndəsi olan Dostu Xanım Qoçəli bəy qızı Kəngərli ilə ailə qurmuşdur. Onun bu nikahdan Tofiq və Güşvər adlı iki övladı doğulmuşdur. Qızı Güşvər xanım atasını və o hadisələri xatırlayarkən aşağıdakıları deyib:

"Bizim bütün ömrümüz fırtınalardan, təlatümlərdən keçib. Ata nəslim əsilzadə olub. Sovet dövründə coğrafiyasına görə Qazax-İrəvan, Naxçıvan -Dərbənd və digər yerləri əhatə edən Vəkilovlar nəslini ağır repressiyalara məruz qalıb. Ana nəslim də əsilzadə olub. Anam Dostu xanım Kəngərli nəslindəndir. Bibin Xanım məşhur maarifpərvər Tağı bəy Şəfiyevin həyat yoldaşı olmuşdur. O biri bibim Münəvvər xanım isə Abbasqulu bəy Şadlinskiyin əmisi oğlu Rzaqulu bəy Şadlinskiyin həyat yoldaşı olmuşdur".

Andranik Ozanyan

Balo bəy Vəkilovun oğlu Tofiq Vəkilov görkəmli dövlət xadimi olmuşdur. O, 1929-cu il tarixində Naxçıvan şəhərində anadan olub. Naxçıvanda tibb məktəbini bitirib, 2 il tibb sahəsində çalışıb. Sonra Bakıda Azərbaycan Dövlət Xalq Təsərrüfatı İnstitutunu fərqlənmə diplomu ilə bitirir. Ordubad rayonunun və Naxçıvan şəhərinin I katibi vəzifəsində çalışır. Naxçıvan MSSR Ali Sovetinin Rəyasət Heyətinin katibi olur.

Kamil Dərələyəzi

Balo bəy Vəkilov

nəvəsi Balo bəy Cəlil bəy oğlu Vəkilov 1898-ci il Şərur-Dərələyəz qəzasının Çivə kəndində doğulub. İlk təhsilini Çivə kəndində mədrəsədə alıb. Uşaq yaşlarında (1905-1907) erməni-müsəlman qırğınlarının şahidi olub. Onda ermənilərə qarşı amansız nifrət yaranıb. 1918-ci il hadisələri başlayandan Balo

eşidib vahimələnirlər. Elə başa düşürlər ki, Çivəyə Türkiyədən top gətiriblər. Ermənilər qorxaraq böyük bir ərazini qoyub qaçır.

Sonralar ermənilər Çivəni bir neçə dəfə mühasirəyə alırlar. Ancaq müdafiəçilərin müqavimətini qıra bilmirlər. Ağır döyüşlərdən sonra Dərələyəzin müdafiəçiləri Çivə ətrafına yığışırlar. Bu zaman Vedibasarı istin

ömür yaşadıq" xatirə memuarında Balo bəy Vəkilov və Çivə müdafiəçilərinin Cənubi Azərbaycana keçməsinə təsvir etmişdir.

Çox keçmir ki, müdafiəçilər yenidən geri qayıdır. Bu zaman Balo bəyin əmisi Məşhədi Həsən bəy bu hadisələrin ağırlığına, xalqın faciəli vəziyyətinə dözmür, Naxçıvan şəhərində vəfat edir. Balo bəy geri qayıdandan sonra Bakıya gedir, Məhəmməd Əmin Rəsulzadə ilə görüşür. Məhəmməd Əmin Rəsulzadə öz kəndlərinə qayıtmağı məsləhət görür.

Bu dövrdə Dərələyəzin əhalisinin bir hissəsi Qarabağa köçür. Balo bəy və Çivə müdafiəçiləri isə öz kəndlərinə qayıdır. Yenidən döyüşlər şiddətlənir. Bu döyüşlərdə Balo bəy və müdafiəçilər özlərini məğlubedilməz qəhrəman kimi göstərirlər. Ermənilər Balo bəy və Abbasqulu bəy Şadlinskiyin başına mükafat təyin edirlər. Lakin yəne də bu igidləri öldürmək azğın düşməne qismət olmur.

Bu dövrdə Müsavat partiyasının bölgə üzrə dəstəsi

ibarət olan Çivə kəndi Ermənistanın inzibati ərazi bölgüsünə qatıldı. Balo bəy, onun mənsub olduğu nəsil repressiyalara, təqib və təzyiqlərə məruz qaldı. Onların bütün mülkiyyəti - evləri, torpaq sahələri, bağları alınıb kolxoza verildi.

Balo bəy və qardaşı İsmayıl bəy ermənilərin və bolşeviklərin təqib və təzyiqləri altında kəndi tərk etməli oldular. Vəkilovların bir hissəsi 37-ci il faciəsinin qurbanlarına dönür. Balo bəyin əmisi oğlu Əhməd bəy Vəkilov (Amo) isə kənddə qalır. Onları 1940-cı ilə kimi kolxoza üzv olmağa qoymurlar. Nəhayət, Əhməd bəyi də 1951-ci ildə ailəsi ilə birlikdə Ermənistandan deportasiya edirlər. Əhməd bəyin adı köçmə sənədinə qeyd edilərsə də, o, gedə bilmir. Hadisələrin ağırlığı və faciəliyi onun da həyatla vidalaşmasına səbəb olur. Övladları isə öz doğma yurd-yuvalarından deportasiya olunaraq Bərdə rayonunun İmirli kəndinə köçməli olurlar. Balo bəy Vəkilov isə qardaşı İsmayıl bəylə birlikdə Naxçıvan ətrafındakı kəndlərdə gizlin yaşayır. Sonra isə Naxçıvanda məskunlaşırlar. 30-cu illərin ağır repressiyalarında Balo bəyin də adı repressiya olunanların siyahısına salınır. Lakin Balo bəyə olan xalq sevgisi onun gizlənməklə repressiyadan xilas olmasına kömək edir.

Lakin Naxçıvanda olan vəziyyəti ermənilərə Balo bəyin sağ qalması ağır gəlirdi. Böyük Vətən müharibəsi başlayanda ermənilər Balo bəyi müharibəyə göndərməyə cəhd etsələr də, onun yaşının çoxluğu ermənilərin murdar niyyətini həyata keçirməyə mane olur.

1943-cü ildə Balo bəy Naxçıvanda dükanda satıcı işləyir. Balo bəy burada da ermənilərin hiyləsindən xilas ola bilmir. Ermənilərin şahidliyi ilə Balo bəyin guya ticarətdə etdiyi saxta-

Balo bəy və qardaşı İsmayıl bəy ermənilərin və bolşeviklərin təqib və təzyiqləri altında kəndi tərk etməli oldular. Vəkilovların bir hissəsi 37-ci il faciəsinin qurbanlarına dönür. Balo bəyin əmisi oğlu Əhməd bəy Vəkilov (Amo) isə kənddə qalır. Onları 1940-cı ilə kimi kolxoza üzv olmağa qoymurlar. Nəhayət, Əhməd bəyi də 1951-ci ildə ailəsi ilə birlikdə Ermənistandan deportasiya edirlər. Əhməd bəyin adı köçmə sənədinə qeyd edilərsə də, o, gedə bilmir. Hadisələrin ağırlığı və faciəliyi onun da həyatla vidalaşmasına səbəb olur. Övladları isə öz doğma yurd-yuvalarından deportasiya olunaraq Bərdə rayonunun İmirli kəndinə köçməli olurlar. Balo bəy Vəkilov isə qardaşı İsmayıl bəylə birlikdə Naxçıvan ətrafındakı kəndlərdə gizlin yaşayır. Sonra isə Naxçıvanda məskunlaşırlar. 30-cu illərin ağır repressiyalarında Balo bəyin də adı repressiya olunanların siyahısına salınır. Lakin Balo bəyə olan xalq sevgisi onun gizlənməklə repressiyadan xilas olmasına kömək edir

bəy ermənilərin elə ilk hücumlarından sonra silaha sarılır. Könüllülərdən ibarət güclü müdafiə dəstəsi yaradır. Dəstədə Əhməd bəy (Amo), İsmayıl bəy, Əli bəy, Hüseyn bəy, Qafar bəy, Paşa bəy, Yusif bəy, Kərbəlayi

qamətində də qızğın döyüşlər gedirdi. Orada müdafiəçilərə Abbasqulu bəy Şadlinski başçılıq edirdi. Qüvvələr nisbətindən kəskin dəyişməsi ilə əlaqədar Dərələyəzin, Naxçıvanın (o cümlədən Vedibasarın) əhalisi

nin sədri Abbas bəy Vəkilov da ciddi fəallıq göstərmişdir. Onu da qeyd edək ki, Çivə müsavətlərinin taleyi də o biri müsavətlətlər kimi faciəli oldu. Onların əksəriyyəti 30-cu illərin repressiya qurbanlarına çevrildilər.